

A '90-es évek politikai változásainak hatása határmegjelölésünkre és határjeleinkre

Hazánk jelenlegi határait alapjaiban az 1921. évi XXXIII. törvénycikkkel kihirdetett 1920. évi június hó 4. napján Trianonban kötött békeszerződés¹, valamint az 1947. évi XVIII. törvénnyel kihirdetett 1947. évi február hó 10. napján Párizsban kelt békeszerződés² határozza meg. E két szerződésben, és az ezekhez tartozó határokmányokban meghatározott határvonal az időközben szükségessé vált kisebb határkiigazításokon kívül változatlan maradt. Ez a viszonylagos állandóság az államhatár vonalát jelölő határjelekre is elmondható, ám a változó korok változó követelményei, technikai színvonala, nemzetközi politikai eseményei megkövetelik, hogy a határmegjelölés e klasszikus eszközei is megújuljanak.

A vizsgált korszak eseményei határjeleinken is nyomot hagytak. Újjászülető, különváló, politikai berendezkedésében teljesen megváltozott államok lettek új szomszédaink, és közös államhatárainkon a bekövetkezett változásoknak megfelelően át kellett alakítanunk határjeleink számozási rendszerét, feliratait, elhelyezésük rendjét. Dolgozatomban ezen változásokat igyekeztem összefoglalni valamennyi szomszédos állam viszonylatában, és általános képet adni jelenleg rendszerben álló határjeleinkről. Logikai menete a szakmai szabályok szerint épül fel, a magyar-szlovák-osztrák hármashatárjeltől kiindulva az óramutató járásával ellentétes irányban halad viszonylatról viszonylatra.

1989 elejére a változások már küszöbön álltak. Áprilisban a lengyel „kerekasztal megállapodás” látott napvilágot, majd a csehszlovák „bársonyos forradalom” és a Berlini Fal leomlása következett. Hazánk határai 1989. augusztus 19-én megnyíltak, amikor HORN Gyula és Alois MOCK átvágták a vasfüggöny szögesdrótját a „páneurópai pikniken”³. 1991 decemberére a Szovjetunió is elvérzett, majd 1992–1993 fordulóján bekövetkezett a csehszlovák különválás és az 1991-től egészen 1995 végéig tomboló jugoszláv háborúk nyomán a Magyar Köztársaság mind nevében, mind politikai berendezkedésében megváltozott államok szomszédja lett. A Trianonban megállapított, majd Párizsban helyben hagyott államhatárokat csaknem 70 éve szinte változatlan határjelek jelölték, melyek értelemszerűen csak a szükséges változtatások elvégzése után tölthették be újra maradéktalanul funkciójukat. A feladatok jelentős hányada az egyes viszonylatokban esedékes időszakos szemlék és határjel karbantartások alakalmával valósult meg, egy részük azonban máig várat magára.

1. Magyar-osztrák államhatár

Az osztrák-magyar határvonal 356 km-ét ma 12 867 határpont határozza meg, melyek közül 4 147-et határjel is jelöl. E jelek fele (2 264) a határvonalon, negyede–negyede valamely állam területén áll (943 osztrák területen, és 940 magyar területen). A többi határpontot matematikai és geodéziai módszerekkel meghatározott ún. jelöletlen töréspont, szám szerint 10 603 db.⁴

A *magyar-szlovák-osztrák triplex* határjel eredetileg a Saint Germain-i és a Trianoni békeszerződésnek megfelelően Kittsee, Horvátújfalú, és Antonienhof (Trzlava) települések hármashatárpontján, kb. 10,7 km-re északnyugatra állt. A párizsi béke után az osztrák „A I.” alszakasz és az „A II.” alszakasz egy része a csehszlovák határ részévé vált. 1947. novemberében a triplexet az eredeti helyéről az új hármashatárpontra, két út tengelyének metszésébe, az „A 19”-es határkö helyére telepítették át. A triplex oldalaira az érintett államok címereivel ellátott fémtáblákat helyeztek.

Ausztria legkeletibb pontján felállított háromoldalú gránitgúla egyben Deutsch-Jahrendorf, Rajka, és Oroszvár községek közös határpontja is. Maga a gúla egy háromoldalú, 142 cm magas gránitobeliszék, amely ma az áthelyezett „A 19”-es határjel mellett áll.

E hármashatárjel esetében is – ahogy az az egész osztrák viszonylatról elmondható – a legszembevetőbb változás az elektromos jelzőrendszer és a műszaki akadályok lebontása volt. A triplextől alig pár méterre húzódó drótkerítés helyére azóta egy 25 m sugarú körben 12 köplasztikát helyeztek el (az államok közti határszerződés előírásait figyelembe véve), melyeket a Rajkai Nemzetközi Kőszobrász Szimpózium keretében hat ország művészei terveztek és kiviteleztek, létrehozva egy határokon átnyúló, ám mégis egységes műalkotást. A határjelen természetesen szükségessé vált a régi magyar és csehszlovák címerek cseréje is, melyet az időszakos határellenőrzés során 1992. május 12-én hajtottak végre a magyar és szlovák szakemberek az osztrák fél képviselőjének jelenlétében.⁵

Az osztrák-magyar határ további határjeleit a politikai változásokkal szükségessé váló korszerűsítések nem érintették közvetlenül. A határjelek honi terület felé néző oldalán az állami felségjelzést nem kellett lecserélni, hiszem azon „M”, és nem „MNK” szerepelt. A határjelek műszaki paraméterei és jelölései – mint azt a későbbiekben láthatjuk – nem változtak. Az államhatár környékének képét je-

lentősen átrajzolta a „jelzőrendszer” és a magasfigyelők eltávolítása. Ma a következő határjelekkel találkozhatunk az Ausztriával közös határszakaszon:

A **szakasz határkövek** 40×40×150 cm-es hasáb alakúak, melyek előző határkő felé néző oldalán a szakasz betűjelzése, míg a következő határjel felé eső oldalán a felállítás dátuma olvasható (1922). A tiszta fehér színű kő Magyarország felé néző oldalán „M”, a túloldali terület felőli oldalán „Ö” betű olvasható. Az osztrák viszonylat szakasz határköveivel, mint érdekességekkel érdemes behatóan foglalkozni:

A „B” határpontot a Határmegállapító Bizottság határozta meg a velencei jegyzőkönyv alapján, amely eltér a Saint Germain-i és a trianoni békeszerződésben foglaltaktól. A határpont így Illmitz, Mörbisch, és Fertőrákos települések határába került. Maga a határpont a Fertő-tóban van, ahol az átlagos vízmagasság 1,5 m. Itt a szakasz határkővet betonalapzatra telepítették, melyet kövekkel erősítettek meg. A határjel veszélyeztetett helyzete (szél, jég, hullámverés) miatt rendszeresen megrongálódott, ezért eredeti helyéről elkerült. A „B” **szakasz** 1968-ban, nagyszabású háromszögelési munkálatokat követően további 3 fertő-tavi határjellel együtt ismét felállításra került, és védőépítménnyel lett ellátva. Minden előzetes igyekezet ellenére a jel a jég nyomása miatt úgy megrongálódott, hogy 1972-ben ismét helyre kellett állítani. Ennek során a „B” követ magyar oldalról egy 500 m³-es körformájú, betonozott terméskő védművel vették körül, mellyel a határjel elnyerte mai formáját.⁶

A „C” **szakasz** Írottkőn, Hammerteich (Hámor), Rechnitz (Rohonc) és Kőszeg települések hármashatárpontján, 883 m tengerszint feletti magasságban található, a magyar-osztrák államhatár legmagasabb pontján.⁷ A Saint Germain-i és a Trianoni Békeszerződések alapján az államhatár úgy került kijelölésre, hogy az áthalad az írottkői kilátó földszintjén. A mintegy 12 m magas, bástyához hasonlító köépítményt Rohonc lakossága állította VARGA József tervei alapján.⁸

A határvonal fő töréspontjain **fő határkövek** állnak, melyek (30×30×120 cm) hasáb alakúak. Az előző határkő felé néző oldalon a szakasz betűjele, és a főkő száma áll szakaszonként 1-el kezdődően. Többi oldalának jelölése az általános szabályt követi.

A határvonal mellék töréspontjain **közönséges határkövek** kerültek elhelyezésre, melyek alakja szintén hasáb, de méretük kisebb a fő határkőnél (20×20×80 cm). Az előző határkő felé néző oldalán a legutóbbi főkővet jelölő betű és szám alatt (minden fő határkőtől 1-el kezdődően) a közönséges határkő sorszáma áll. A kő többi oldalának jelölése szintén az általános szabályt követi.

Abban az esetben, ha az államhatár egyértelműen nem ismerhető fel, **közbeiktatott határjelet** kell elsősorban a határvonalra, lehetőleg addig jelöletlen töréspontra kihelyezni, és földalatti jellel biztosítani. A közbeiktatott határjelet az előtte lévő határjel számával kell ellátni, elhelyezésük időbeli sorrendjét kisbetűvel kell megjelölni (pl.: A 29/2a), valamint az elhelyezése szerinti évszámmal kell ellátni. Szükség esetén e határjel formája eltérhet a meghatározottól.

Azokon a helyeken, ahol a fenti határjelek közül valamelyiket nem lehet elhelyezni (pl.: úttestben, sziklában, mocsaras terepen) **egyedi határjel** alkalmazható. Ez lehet **fémplakett** az úttestben, **oszlop** a nehezen megközelíthető, vizenyős terepen, valamint **sziklába vésett jel**. Ezeket lehetőség szerint föld alatti jellel, vascsővel, stb. kell biztosítani.⁹

Közvetlenül az államhatáron elhelyezett határjelen a központi jel közepéből kiindulva az előző és a következő közvetlen határjelre mutató **irányjeleket** kell felfesteni. Amikor határvonal megjelölése közvetlenről közvetettre (vagy fordítva) vált, akkor az irányjel az első vagy az utolsó szomszédos jelöletlen töréspontra irányul. A közvetett megjelölés során alkalmazott határjelre szükség esetén a határvonal távolságát (dm élességgel) és irányát mutató nyilat kell felfesteni.

A határjelet fehér színű, időjárásálló festékekkel kell lefesteni. A határjel megírását (számát, felségjeleit, évszámát), a központi jelet (központot jelző keresztet a felső lapon), az iránynyilatokat, esetleg a határvonaltól való távolságot fekete színű, időjárásálló festékekkel kell felfesteni. A határvonalon álló határjel az illető állam mélysége felé mutató oldalán az „M” és „Ö” felségjelzéseket viseli. A nem a határvonalon álló határjeleket csak annak az államnak a felségjelzésével kell megjelölni, melynek területén áll. A megfelelő felségjelzéseket a határjelnek arra az oldalára kell felírni, amely az illető állam mélysége felé irányul.¹⁰

2. A magyar-szlovén, horvát, szerb államhatár határjelei

A Jugoszlávia térségében végbement politikai változások hazánk déli szakaszát alapvetően érintették. Míg Csehszlovákia és a Szovjetunió utódállamokra való szétesése az adott magyar határszakasz egészére egységesen hatott, ezért ezeknek csupán a neve változott, addig a volt Jugoszlávia és Magyarország közötti határszakasz három utódállam („kis”-Jugoszlávia, később: Szerbia–Montenegró; Horvátország és Szlovénia) között került felosztásra. Maga az államhatár helye, így megjelölése azonban

nem változott, a Trianoni Békeszerződéshez kapcsolódó demarkációs munkák és határokmányok továbbra is érvénybe maradtak. Kiseb változásokra, illetve pontosításokra nyilvánvalóan szükség lesz a közeljövőben (pl.: új hármashatárjel felállítása a magyar-horvát–szerb hármashatár ponton, a szakaszbeosztás pontosítása stb.).

Az 1991. előtti Jugoszláviának Magyarországgal közös határszakasza 6 szakaszra volt felosztva, melyeket az ABC nagybetűivel jelöltek. A határjelek elosztása és számozása ezt a szakaszbeosztást követte. Az utódállamok ezt a beosztást örökölték meg, amely azonban nem pontosan felel meg az új határszakaszoknak. Míg a magyar-szlovén határszakasz csak nagyjából azonos az „A” szakasszal, és a magyar-horvát határ sem pontosan egyezik a korábbi „B” és „C” szakaszokkal, addig szerbia-montenegrói viszonylat pontosan megfelel a korábbi „D”, „E”, „F” szakaszoknak. Ez utóbbinál csak a szakaszok betűjelének megváltoztatása lehet indokolt, ám az előző kettőnél a korábbi szakaszok kiterjedését is hozzá kel igazítani az új határszakaszokhoz. Nem is beszélve arról, hogy Szlovénia esetében a szakaszbeosztás egyenesen értelmét veszítette.

A magyar-osztrák-szlovén hármashatáron a Saint Germain-i és a Trianoni Békeszerződések alapján jelöltek ki egy hármashatárpontot a Rába és a Mura folyók közötti területen, Tótlaktól kb. 2 km-re keletre. Magyarország, Ausztria és az akkor még Szerb–Horvát–Szlovén állam közös határpontja 1922. május 5-én került kijelölésre Oberdrosen, Felsőszölnök és Tótlak települések határpontján mintegy 2,7 km-re délkeleti irányban a tótlaki templom tornyától. A határpont egy erdei tisztáson található és háromoldalú, piramis alakú, 1,72 m magas márványkö jelöli. A három szomszédos állam címerei eredetileg fekete, oválisra faragott svéd gránitból készültek. A piramis oldalain valamivel lejjebb ma is megtalálhatók a békeszerződések dátumainak gravírozásai. 1991. június 13-án az 5. időszakos határjel ellenőrzés alkalmával az új állami címerünket, 1993. május 4-én pedig a különvált Szlovénia címerét helyezték el a jelen.

A hármashatárjel egy lépcsőzetes alapra épített háromoldalú csonka gúla, melynek mindhárom oldalán egy-egy határos ország címere és az adott határt kijelölő békeszerződés aláírásának dátuma látható. A határkö osztrák oldalán „10. XI. 1919.” (Saint Germain), a magyar oldalon „1920. VI. 4.” (Trianon), míg a szlovén oldalon mindkettő olvasható. Ez a határkö 1922. óta áll jelenlegi helyén, korábban nem volt hármashatárjel az egykori Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia egyes tagállamai és Magyarország hármashatárpontján.

A volt jugoszláv tagállamok és Magyarország közös határszakaszán, azaz Szerbia–Montenegró, Szlovénia és Horvátország Magyarországgal közös határszakaszán a határvonal fő töréspontjait **számozott határkövek** jelölik, amelyek csonka gúla alakúak. Ezeknek az előző határkö felőli oldalán a szakasz betűjelzése és törtvonal alatt (minden szakaszban 1-gyel kezdődően) a határkö sorszáma van feltüntetve. A kövek magyar terület felőli oldalán „MK”, illetve a régebbieken „MNK”, míg az átellenes oldalon „SFRJ”, illetve „FNRJ” rövidítés olvasható. Az 1991 utáni első határjel felújítások alkalmával mind a számozott, mind a számozatlan határjeleket fehérre festették, majd a jelek megírásakor az „MNK” felségjelzésből csak az „MK” betűket, az „SFRJ” rövidítésből pedig csak „SRJ” betűket festettek feketére. A kövek felső lapjának közepén kereszt jelzi a bemért határpont pontos helyét.¹¹

A határvonal mellék töréspontjait **számozatlan határkövek** jelölik, melyeknek **két fajtáját** alkalmazták.¹² Az eltérés közöttük egyrészt méretükben, másrészt abban van, hogy a nagyobb számozatlan határkö honi és túloldali terület felé néző oldalán az adott államok nevének hivatalos rövidítése olvasható az oldallapba mélyítve. A kisebb méretű kövön sem felirat, sem számozás nincs. Mindkét kő hasáb alakú, fehér színű, fekete bemélyített feliratokkal.

A határvonal egyéb megjelölésre érdemes pontjait **facövekkel ellátott határdombok**, illetve **faoszlopok** jelölik. A határdomb gyeptéglával kirakott földhányás, amelynek tetején egy, a felső végén is kihegyezett facövek helyezkedik el. Mindkét kiegészítő határjel festetlen és jelöletlen, felirat nélküli. Számozatlan határkövekre való kicserélésük folyamatban van.

3. Magyar-román államhatár

A román viszonylatról összességében elmondható, hogy – akárcsak a magyar-osztrák államhatár esetében – a határjeleken jelentősebb változtatásokat nem kellett eszközölni. Amint azt a későbbiekben láthatjuk a határjelek műszaki paramétereinek megváltoztatása helyett a határmegjelölés elavult eszközeinek cseréjére helyeződött a fő hangsúly.

A magyar-jugoszláv-román **hármashatárpontot** egy lépcsőzetes alapra épített, háromoldalú csonka gúla alakú obeliszk jelöli. Ez a hármashatárkö a legmagasabb a Magyarország államhatárain álló valamennyi közül, a felszín feletti része meghaladja a három métert. A jel három oldalán a szomszédos államok címerei és a Trianoni Békeszerződés aláírásának dátuma áll. A triplexen az új állami

címereket hordozó fémlapokat a soron következő határjel felújításkor helyezték el az érintett államok képviselőinek jelenlétében.

A viszonylatban az egyes szakaszok végpontjait hasáb alakú **szakaszvégek** jelölik. A szakaszok a magyar-román-jugoszláv hármashatárjeltől a magyar-ukrán-román hármashatárjel felé haladva az ABC nagybetűivel vannak jelölve. Mivel Trianon óta a román és a jugoszláv fél között terület átadás történt, az első szakasz jele „N”, a továbbiaké pedig „A”-tól „L”-ig halad. Az 1949–1950-es román-jugoszláv határkiigazítás következtében a magyar-román-jugoszláv hármashatár 13 km-re délnyugatra tolódott. A szakaszvégek előző határkő felőli oldalán a kő száma áll, amely beilleszkedik a fő határkövek számozási sorrendjébe. Többi oldaluk jelölése megfelel az általános jelölési rendnek. A kövek honi terület felé néző oldalukon „M”, ellentétes oldalukon „R” felségjelzést viselnek, tehát megváltoztatásuk nem volt indokolt. Az „N” szakasz végkővén a későbbi területcsere következtében nem az 1922-es, hanem a későbbi területcsere követő felállítás dátuma áll.

A határ fő töréspontjain **fő határkövek** állnak, melyek felső részükön csúcsban végződő, négyoldalú csonka gúla alakú, négy oldalukon jelölt határjelek. Az előző határkő felé néző oldalukon a szakasz betűjelzése és (minden szakaszon belül 1-gyel kezdődő) a fő határkő sorszáma áll. Az átellenes oldalukon felállításuk évszáma olvasható, ez esetben „1922.” a kövek honi terület felé eső oldalán „M”, túloldali terület felé eső oldalán „R” betű áll. A bemért pont helyét a kő csúcsán lévő kereszt jelöli. A kő fehér színű, a jelzések és feliratok bemélyítettek, fekete színűek.

A határvonal mellék töréspontjait **közbeiktatott határkövek** jelölik, melyeknek alakja, színe a fő határkövekhez hasonló, azonban azoknál kisebbek. Feliratozásuk megegyezik a főkévével, azonban a számozása eltérő: az előző fő határkő betű és számjele alatt (minden fő határkőtől 1-gyel kezdődően) a közbeiktatott határkő száma olvasható.

Azokon a határszakaszokon, ahol a határvonal kétoldalú határjelekkel nem volt megjelölhető, **egyoldalú határkövek** állnak. Ezeknek három fajtáját alkalmazzák:

A „PR” jelű egyoldalú határkő: a kő hasáb alakú, fehér színű, feliratozása bemélyített fekete. Számozása illeszkedik a fő határkövek számozásába, de felette a „PR” jelzéssel. A kő túloldalán a felállítás éve áll.

A „Rep.Pil.” jelű egyoldalú határkő: teljesen megegyezik a „PR” jelű határkővel, azonban jelölésében a „Rep.Pil.” (reperpilota) rövidítés olvasható. Ha a határjelet eredeti helyére nem lehet visszaállítani, vagy az ott veszélyben van, akkor a határvonal eredeti pontjának biztosítására „Rep.Pil.” páros határjelet kell elhelyezni. A „Rep.Pil.” köveket páros elhelyezés esetén a határjel eredeti pontjától egyenlő távolságra kell elhelyezni. Az újonnan elhelyezett „Rep.Pil.” határjel bemérésének adatait centiméter élességgel kell meghatározni.¹³

A **sokszögkő** nem igazán határkő, de illeszkedik a határmegjelölés rendszeréhez, ezért határjelnek tekintjük. Mérete megegyezik az előbbi két határkőével, egyik oldalán „PP” jelzés, a másik oldalán a szakasz betűjelzése és (minden szakaszon belül 1-gyel kezdődően) a sokszögkő sorszáma, harmadik oldalán pedig a felállítás éve áll. A fentiekből kitűnik tehát, hogy számozása nem illeszkedik a fő határkövek számozási rendszerébe.

Vizenyős területeken és időnként kiszáradó árkokban a határvonalon lévő egyes pontokat fő- illetve közbeiktatott határkövek helyett **fő- és közbeiktatott pilóták** jelölik. Ezek faoszlopok, amelyeken kis fémtáblák jelölik a határjel számát, ami illeszkedik a fő- és közbeiktatott határkövek számozási rendszerébe. A pilóták mérete nincs szabályozva, műszaki paramétereik az egyes határokban csupán ajánlás jellegűek.

A határvonal határjellel meg nem jelölt egyes pontjain **faoszlopok** állnak, amelyek földből kiálló részének felső fele fehér, az alsó fekete színű. Felirat, számozás nincs rajtuk. A pilóták és e faoszlopok határkövekre való lecserélése folyamatban van.

A határkövek vagy beton, vagy betonhabarccsal kötött téglalapra épülnek, 80×80cm-es keresztmetszettel és szükség szerint változó magassággal. A beton alap keverési aránya 1:2:3, míg a téglalapnál a betonhabarcs keverési arány 1:3. A határkő az alapba 25–30 cm mélyen építendő be.¹⁴

A határvízen épült hidakat a határvonal a folyó közepén metszi függetlenül a határ menetétől a vízen. A határon áthaladó vasútvonalakon, utakon, vizeken a szomszédos államok külön intézkednek a saját területükön elhelyezett jelzések, tájékoztató jelek, az utakon sorompók létesítésére és karbantartására.¹⁵

4. A magyar-ukrán államhatár

A párizsi béke következtében új politikai–földrajzi helyzet állt elő hazánk északkeleti határán. A szerződés előírta a Magyarország és a Szovjetunió közötti államhatár redemarkálását (újra kijelölését, ki-

tűzését, felmérését). A redemarkációs munkálatokat erre a célra szervezett – a terepmunkálatok alatt Debrecenben székelő – Szovjet-Magyar Vegyesbizottság irányította, amely magyar és szovjet delegációból állt. A kitűzendő határ teljes hossza 135 088 m.

1949. július 19-én került sor a redemarkációs dokumentum aláírására, melynek kidolgozásába a hármashatár miatt Csehszlovákia is bevonásra került.

A Szovjetunió felbomlása – a viszonylatban alkalmazott kétsoros megjelölés következtében – a magyar oldalon elhelyezett határoszlopokra nem gyakorolt közvetlen hatást. Ukrajnával közös határszakaszunkon az új kiegészítő határjel bevezetése jelent eltérést a többi viszonylathoz képest.

Az 1920. évi békeszerződés és a demarkációs okmányokban rögzített magyar-csehszlovák-román hármashatárpont (az 1947. évi békeszerződésben rögzített csehszlovák-szovjet területátadás következtében) ma **magyar-ukrán-román hármashatárpontot** képez. Mivel a határpont a Túr folyó medrében van, a szomszédos államok területét képező partszakaszon helyezték el a határjeleket. Az egyes hármashatárjelek két részből állnak: egy csúcsban végződő fekvő helyzetű alapköből és egy rajta elhelyezkedő ugyancsak csúcsban végződő, de álló helyzetű négyoldalú csonka gúlát formázó kőből. Az alapkö csúcsban végződő része a hármashatárpont irányába mutat. Az álló határkö hármashatárpont felé eső oldalán a következő felírás található egymás alatt: „MAGYARORSZÁG UKRAJNA ROMÁNIA”, valamint a redemarkációs munkálatok évszáma: „1948.” Az ezzel átellenes oldalon a „MAGYARORSZÁG” felirat és alatta az állami címer látható. A határkö másik két oldalára egyaránt a „TUR” szót mélyítették be.¹⁶ A magyar területen álló oszlop a Túr folyó jobb, szakadékos, nyílt partján a hármashatártól nyugatra 39 méterre, a magyar-ukrán államhatár „1.” Számú határjel középpontjától délkeletre 42,4 méterre, valamint a magyar-román határ „PP-9.” számú magyar határkőtől 122,4 méterre van felállítva. Azonos határjelek állnak ukrán és román területen, csupán felirataik és felségjelük tér el a nemzeti sajátosságuknak megfelelően. Az oszlopok középpontja alá, a betonalapzatba keresztrel jelölt keramitlap van elhelyezve. Mindegyik oszlop alján félkör alakú kivágás van, amelyen keresztül megirányozható a határok találkozási pontja a gránitlapba helyezett fémtüskék segítségével. Az oszlopok föld feletti magassága 1,97 m.¹⁷

A magyar-ukrán határ megjelölésére 1948-ban a redemarkációs vegyesbizottság **határoszlopokat** és **határjel középpontokat** alkalmazott. A határoszlop csúcsban végződő hasáb. Az oszlopon az állami címer domborművű plakettje és a határoszlop száma áll. A színes címer és a fekete számozás egyaránt a határvonal felé néz, az oszlop többi oldalán jelölés nincs. A határoszlop felülről lefelé körkörösén piros–fehér–zöld sávozású. Az oszlopok számozása a magyar-román ukrán hármashatártól kezdődően a magyar-szlovák-ukrán hármashatárig folyamatos. A határoszlopok a szárazföldi határszakaszokon is párosan, magyar és ukrán területen állnak. Az ukrán oszlopok mérete, alakja azonos, azonban rajtuk az ukrán államcímer domborművű színes plakettjét helyezték el, és felülről lefelé csavart futó sávozása kék–sárga színű. A határoszlopok határtól mért távolsága általában 2,5 m. A magyar és ukrán oszlopok között a határvonalon állnak az úgynevezett határjel középpontok, amelyek maguk is határkövek. E jelek is csúcsban végződő hasáb alakú kövek, melyek fehér színűek, de feliratot nem tartalmaznak. A vízi határszakaszon értelemszerűen nincsenek határjelközéppontok, a folyó medrében húzódó határvonalat általában csak a két parton álló határoszlopok jelölik.

Az utasítás szerint a határvonal minden töréspontjára jelet kellett volna állítani, amely a magyar határszakaszon kb. 500 határjelet jelentett volna. A már említett szovjet álláspont szerint azonban csak olyan helyeken állítottak fel jeleket, ahol a határvonal élesen törik, és esetleg kétségek merülnek fel további menetét illetően. A megegyezés alapján tehát a jelek száma 168 db-ra csökkent. Minden határjel kettő, átmeneti határszakaszon három cölöpből állt, amely 345 db cölöp, és 100 db cövek (határjel középpontként) felállítását jelentette. A cölöp anyaga vörösfenyő volt, keresztmetszete 25×25 cm, hossza pedig 3 m, amelyből 1 m felszín alatt volt.

A felállításkor a határjel felső végébe, a piros mezőbe a túloldali terület felé néző oldalon zománcozott címertáblát erősítettek fel. Ez alatt helyezkedett el a határjel száma, melyet fekete lakfestéssel festettek fel (a címer és a szám együtt képezték a jel homlokoldalát). A határcölöp alsó, megmunkálatlan része kreozottal van impregnálva és kátránypapírba burkolva került a földbe. Az alsó rész két keresztléccel van ellátva, melyek rögzítik helyzetét és megóvják a lesüllyedéstől. A faoszlopokat '60-as évek elejétől folyamatosan betonoszlopokra cserélték.¹⁸

A viszonylatban háromféle jelet alkalmaztak. A **szárazföldi jel** két cölöpből áll, amely a határvonalon derékszögben, lehetőleg attól 2,5 m távolságra úgy helyezkedik el, hogy a homlokoldal a szomszéd állam felé néz. Ahol a terepviszonyok szükségessé tették, a cölöpök távolsága 2,5 m-től eltérhetett, de ezt a tényt a határleíró jegyzőkönyvekben rögzíteni kellett. A határjel középpontokat úgy kellett elhelyezni, hogy a cölöpöket összekötő egyenes a határvonal törésszögének felezőjébe essen. Ma-

ga a határjel középpont egy henger alakú, csúcsosra faragott kis facölöp volt, amely kb. 40 cm-re állt ki a földből, és alatta a középpontban földalatti jel gyanánt egy lefelé fordított üveg volt elhelyezve. A határcölöpök alatt 5 db ököl nagyságú kő töltötte be ezt a szerepet.

Vízi határszakaszokon csak a két határcölöp képezte a határjelet. Ezek a folyó vagy a patak partján úgy kerületek elhelyezésre, hogy az azokat összekötő egyenes a folyót derékszögben metsse. A cölöpök határponttól mért távolságát jegyzőkönyvben rögzíteni kellett. Az egyenes határszakaszokon és a folyók mentén a határjelek nem lehetnek távolabb 1000 m-nél.

Az **átmeneti jel** három facölöpből állt. A két facölöp és a közöttük elhelyezett határjel középpont a folyónak vagy pataknak azon a helyén állt, ahol a szárazföldi határ véget ért. A harmadik cölöp a folyó átellenes partján volt, és mint irányító cölöp szerepelt. Feladata az volt, hogy a folyó közepe felé haladó határvonal irányát rögzítse.

A határszakaszon négy fő fordulópontot rögzítettek. **Fő fordulópont** a határvonalnak azon pontja, ahol a határvonal általános iránya egy éles törésponton egy másik általános irányban tér át. Ezeket a többi határponthoz hasonlóan jelölték, azonban a kis henger alakú határjel középpont helyére egy 35×35×185 cm átmérőjű **gránitoszlopot**, illetve egy helyen ugyanilyen méretű **műköoszlopot** helyeztek el.

Az ukrán viszonylatban bekövetkezett talán legfontosabb változás a pontjelből és figyelemfelhívó oszlopból álló kiegészítő határjel bevezetése volt a '90-es évek végén. Az oszlop anyaga és formája megegyezik az országutak mentén található terelőoszlopokéval, mérete 200×12×12 cm, melyből 50 cm a föld alatt található. A 3 oldalú oszlop honi terület felé néző oldalán „ÁLLAMHATÁR”, túloldali terület felé néző oldalán „ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН” („Államhatár”) felirat, harmadik oldalán pedig a jel száma található. Az oszlop lábánál található a sárga színű pontjel, amely csupán néhány cm-re látszik ki a földből. A határjel számát a pontjel is viseli.¹⁹

5. A magyar-szlovák államhatár

1947 után a csehszlovák határon két nagy változás következett be.

Csehszlovákia lemondott Kárpátaljáról a Szovjetunió javára, így létrejött a 135,1 km hosszú magyar-szovjet határ, amely akkori államhatárunk 6 %-át adta (a volt magyar-csehszlovák határszakasz, amely 1938-ban a maga 828 km-ével az államhatár 36 %-át tette ki, 1948-ra 687,5 km-re csökkent /30 %/).²⁰

Ugyanakkor Csehszlovákia a párizsi békeszerződés I. rész 1. cikk 4/c alpontja alapján megkapta a pozsonyi hídfő biztosítására Dunacsúny, Oroszvár és Horvátjárfalu kataszteri területét.²¹ Az Állami Földmérés mérnökei és a csehszlovák csoport közösen végezte el a 6750 m hosszú új határszakasz kitűzését, és jelekkel való állandósítását. Ez egyben az új magyar-csehszlovák határszakasz I. alszakaszát alkotta.

1947 óta az említett határszakaszon a határvonal haladása nem változott, és elmondható, hogy Csehszlovákia különválása sem érintette közvetlenül az itt elhelyezett határjeleket. A határjelek határ-okmányokban rögzített műszaki paraméterei nem változtak.

A magyar-ukrán-szlovák hármashatárpont a trianoni béke értelmében eredetileg a magyar-csehszlovák-román hármashatárponttal zárult volna keleten a magyar-csehszlovák határszakasz, a párizsi béke azonban már a Tisza folyó medrében rögzítette Magyarország és Csehszlovákia közös határának végét. Pontos helyét a három állam saját partszakaszán elhelyezett három obeliszk által képzett háromszög mértani középpontja adja. A három határjel azonos méretű és anyagú, alaprajzuk háromszög. A gúlák föld feletti magassága 2,27 m. A gúlák közül kettő a Tisza jobb partján, az egyik szovjet a másik csehszlovák oldalon a folyóparttól 48 ill. 50 m-re, a harmadik magyar területen a bal partron állt. A magyar határoszlop Záhony község templomtornyától délnyugati irányban 1432,5 m-re, a parttól 54 m-re került felállításra. Távolsága az első szovjet oszloptól 250 m, az első csehszlovák határoszloptól 249,9 m, a magyar-szovjet államhatáron felállított „365.” számú magyar határoszlopig 620,1 m volt. A három gúla egy egyenlő szárú háromszöget képez, melynek magassági vonalán az alaptól 121,5 m-re, a magyar gúlától 117,7 m-re van a hármashatár találkozási pontja. Maga a határpont tehát a Tisza határfolyó közép vonalának és az államok területén elhelyezkedő határoszlopok alkotta háromszög magassági vonalának metszéspontja.²²

A gúlák méreteit a magyar fél október 27-én tudta meg, mert a szovjetek ezen a napon szállították ki a gúlákat az államhatárra. E méretek alapján rendelte meg a Vegyesbizottság a magyar gúlákat Debrecenben, melyeket december 9-én állítottak fel. A hármashatár megállapítása és jegyzőkönyvi átvétele december 15-én történt meg.

A magyar partszakaszon álló határjel honi terület felé néző oldalán „MAGYARORSZÁG TISZA 1948” felirat áll. A két szomszédos állam oldalán csupán annyi az eltérés, hogy az „MO” betűket „S” és „U” betűk helyettesítik.

A viszonylatban több határjelet alkalmaztak.

Szakaszhatárjel: a határszakaszok elején, a „Triplex”-től a „Tisza” felé nyugat-keleti irányban, folyamatosan római számokkal számozva, a határszakasz számával jelölve.

Főhatárjel: a határvonal jellegzetes irányváltoztatásainál, terepváltozásoknál, vagy fontosabb földrajzi elemeknél (az államhatár keresztezése úttal, vasúttal, kataszteri határral, stb.) alkalmazzák. A főhatárjel száma a megelőző szakaszhatárjel számából és ponttal elválasztva a fő határjel sorrendben következő arab számából áll (pl.: IV.1).

Mellékhatárjel: a határvonal töréspontjainak közvetlen vagy közvetett megjelölésével biztosítja a határ láthatóságát. A mellékhatárjel számának számlálójában a megelőző főhatárjel száma, míg nevezőjében a mellékhatárjel sorszama áll (pl.: IV.1/2).

Közbeiktatott határjel: az államhatár megjelölésének kiegészítéseként kerül elhelyezésre ott, ahol a szomszédos határjelek között a közvetlen láthatóság nem biztosított, illetve más okból szükséges a kiegészítő megjelölés. A jel száma az előző határjel (szakasz-, fő-, mellékhatárjel) számából áll, amely után a nevezőben folytatódásként az ABC kisbetűi következnek (pl.: IV.1/12a).

Egyedi határjel: azokon a helyeken, ahol a fenti határjelek közül valamelyiket műszaki vagy terepi okból nem lehet elhelyezni (pl.: úttestben, sziklában, áttekinthetetlen mocsaras terepen) lehetőség van egyedi határjel alkalmazására. Ez lehet **fémplakett** az úttest szintjében, **oszlop** a vizenyős terepen, valamint **sziklába vésett jel**.

A II. határszakasz (Duna) határokmányaiba a határjeleken és geodéziai pontokon kívül szerepelnek **egyéb, koordinátákkal rendelkező jelek** is: Szelvénykövek „V.O.”, Pótszelvénykövek „P”, Duna-szabályozási betontokok „D.R.”, Szintezési fixpontok „F.P.”, Kilométertömbök „Km”, Új kilométerkövek „km”, Egyéb (VÁSÁRHELYI Pál-féle) alappontok „A.P.”, Új kilométertömbök rúdjai „Km”, Háromszögelési kövek „H.P.” vagy „K.F.”, Régi kilométerkövek (tetején bevéssett kereszttel), Régi kilométerkövek (tetején vasszöggel), Jelzés nélküli kövek, Templomtornyok, gyárkémények. Ezeket csak koordinátaellenőrzés és szabályszerű állandósítás (földalatti jel elhelyezése) után lehet geodéziai pontoknak tekinteni.²³

A **szabványos határjelek**²⁴ anyaga lehet terméskő (andezit, bazalt, gránit, márvány, mészkő) vagy beton (vasbeton). A határjelet kerámiából, betonból vagy egyéb tartós anyagból készült földalatti jel fölé kell elhelyezni, ezek között a külpontosság nem haladhatja meg az 1 cm-t. A határjelet a földalatti jel fölött újra kell állandósítani, ha az 40 cm-es magasságban több mint 10 cm-t megdőlt a függőlegestől.

A jelet fehér színű, míg oldalainak felső 5 cm-ét, illetve közbeiktatott határkö esetén felső 4 cm-ét és tetejét piros színű időjárásálló festékkel kell lefesteni. A kövek felső lapján feketére festett vésett kereszt jelöli a bemért pont helyét. A kő számozása mindig az előző kő felőli oldalon van, míg az átellenes oldalon a határt megállapító békeszerződés megkötésének dátuma látható (4. VI. 1920.).

A jel számát a határvonalra merőleges oldalon, az előző határjel irányába kell felírni. A határvonalon álló határjelre a honi terület felé „MO” felségjelzés, míg az átellenes oldalra „S” felségjelzés kerül. A határjel középpontját a felső lapján lévő, feketére festett keresztvívés jelöli. A jelre a középponti jel közepéből kiindulva az előző és a következő határjelre vagy határpontra irányuló irányjeleket kell festeni. Amikor a határvonal megjelölése közvetlenül közvetettre vagy fordítva vált, akkor az irányjel az első vagy utolsó jelöletlen pontra irányul, amely általában a határút tengelyének vagy a határvíz középvonalának, illetve a közvetett megjelölés elejét vagy végét jelölő határjelek egyenesének metszéspontja.

Az áthelyezett határjel megtartja eredeti számát, de utána „X” jelet kell a határjelen és az okmányokban feltüntetni (pl.: XV.12x)

A **sokszögek** nem határkövek, de az államhatár megjelölését szolgálják. Teljes egészében fehér színűek, egyik oldalukon „P” betű, az ezzel átellenes oldalukon (szakaszonként 1-gyel kezdődően) az adott sokszögek sorszama áll. A felső lapon itt is kereszt jelöli a bemért pontot.

Minden betű, szám és jelölés bemélyített, feketére festett. A sokszögek soha nem állnak határvonalon, mindig valamelyik szomszédos állam területén helyezkednek el.

Konklúzió

Mintegy húsz évvel ezelőtt olyan fordulat következett be, melynek utóhatásaként jelentkező hosszú távú feladatok máig sem oldódtak meg teljes egészében. Az egyes viszonylatok határjelei eltérő mér-

tékben róttak feladatokat a geodétákra és határképviselőkre. A látszólag változatlan paraméterekkel fennmaradt határjel típusok karbantartása is számtalan kihívást hordozott, nem is beszélve az új típusú határjelek bevezetéséről és a meglévők megváltoztatásáról. Bár a határjelek karbantartásakor a földmérők a feladatok orozslánrészét már elvégezték, szakértelmükre a jövőben is nagy szükség lesz. Az időszakos szemlék alkalmával végzett felújítások és felirat-aktualizálás költségtakarékos ugyan, de az egyes viszonylatokban eltérő gyakoriságú karbantartási ciklusok miatt hosszadalmas is. Így fordulhat elő, hogy ma is találkozhatunk határainkon mind anyagában, elhelyezésében, mind felirataiban elavult határjelekkel. Összességében elmondható azonban, hogy a jelenleg rendszerben álló határjeleink képesek megfelelni rendeltetésüknek, és jelenlegi formájában 21 937 db határjelünk alkalmas a Magyar Köztársaság államhatárainak megjelölésére.

Jegyzetek:

- ¹ 1921/XXXIII. tc.
- ² 1947/XVIII. tc.
- ³ A „páneurópai piknik” helyszínén ma emlékpark és emlékkő áll, melyen a következő felirat olvasható: „Ezen a helyen vágta át a két külügyminiszter Magyarország részéről HORN Gyula és Ausztria részéről Alois MOCK az úgynevezett vasfüggönnyet. Ez évtizedeken át megosztotta Európát. 1995. január 1-én Ausztria, 2004. május 1-én Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz. Európa ezzel békében egyesült. Ez a kő és a hársfa emlékeztessen a jelentős tette, e történelmi fordulat kezdetére. Állíttatta az Európai Bizottság Ausztriai Képviselője 2004. június 27.”
- ⁴ A Földmérési és Távérzékelési Intézet 2005-ös adatai alapján.
- ⁵ DIÁN 26. p.
- ⁶ Loc. cit. 27. p.
- ⁷ Loc. cit. 27. p.
- ⁸ Előzőleg 1891-ben egy 14 m magas fatornyot állított a Kőszegi Turista Egyesület, amely azonban 15 évvel később összedőlt.
- ⁹ Irányelvek
- ¹⁰ Loc. cit.
- ¹¹ GÁSPÁR
- ¹² Loc. cit.
- ¹³ KOVÁCS
- ¹⁴ FTI. ÁOÁ. MR. 6. számú jegyzőkönyv a Magyar Határügyi Vegyesbizottság Aradon 1949. augusztus 27-én megkezdett, majd Nagyváradon folytatott és szeptember 5-én befejezett ülészakaról - „a,” melléklet alapján
- ¹⁵ 1964/18. tvr. 17.-20. §
- ¹⁶ FTI. ÁOÁ. MU. A Magyar Köztársaság, a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója és a Román Népi Köztársaság államhatára találkozási pontja körzetének leíró-jegyzőkönyve. Budapest, 1949.
- ¹⁷ Loc. cit.
- ¹⁸ Loc. cit. A Határórség átírata és ennek melléklete az ÁFTH Pest-megyei Földmérési és Földnyilvántartási Főfelügyelőség Határügyi Csoportjához – 1960. jan. 28.
- ¹⁹ FTI. ÁOÁ. MU.
- ²⁰ SUBA
- ²¹ V. ö. 2. jegyzettel
- ²² FTI. ÁOÁ. MU. a Magyar Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államhatárainak közös találkozási pontján felállított „TISZA” határjel jegyzőkönyve, Budapest, 1977, Magyar-Szovjet Határbizottság, 2-4.p.
- ²³ Műszaki utasítás
- ²⁴ Loc. cit. 14. p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- DIÁN — DIÁN József et al. (szerk): *Rendezett határ – jószomszédság (30 éves a magyar-osztrák határszerződés)*. Budapest, 1994, Határórség Országos Parancsnoksága.
- GÁSPÁR — GÁSPÁR László: *Határismeret*. Budapest, 2001, Határórség.
- SUBA — SUBA János: Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi párizsi békeszerződés alapján. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VI.évf. (1996) 7.sz. 98-108.p. HU- ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZABÁLYZATOK

- Irányelvek — *Irányelvek a vegyes technikai csoportok számára a magyar-osztrák államhatár felmérésére és megjelölésére, a határjelek karbantartására és felújítására*. Budapest, 2002, Állandó Magyar-Osztrák Határbizottság.
- KOVÁCS — KOVÁCS András (szerk): *Műszaki utasítás a magyar-román államhatár határjeleinek együttes ellenőrzéséhez*. Budapest, 1975. s.n.
- Műszaki utasítás — *Műszaki utasítás a határmunkák elvégzésére a magyar-szlovák államhatáron*. Budapest, 2001, az Államhatár Felmérésének és Megjelölésének Magyar-Szlovák Közös Bizottsága.

JOGSZABÁLYOK

- 1921/XXXIII. tc. — 1921/XXXIII. tc. az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 1947/XVIII. tc. — 1947./XVIII. tc. Párizsban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában.
- 1964/18. tvr. — 1964/18. tvr. a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1964. évi 18. számú törvényerejű rendelete a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Román Népköztársaság Kormánya között a magyar-román államhatár rendje és a határkérdésekben együttműködés tárgyában Budapesten, 1963 évi június hó 13-án aláírt szerződés kihirdetéséről. (Magyar Közlöny 48. szám – 1964. július 29.)

LEVÉL- ÉS IRATTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

- FTI. ÁOÁ. MR. — Földmérési és Távérzékelési Intézet Államhatárügyi Osztály Archívuma, Magyar-román államhatár conv.
- FTI. ÁOÁ. MU. — Földmérési és Távérzékelési Intézet Államhatárügyi Osztály Archívuma, Magyar-ukrán államhatár conv.

TECHNIKAI RÖVIDÍTÉSEK:

- conv. — convolutum (gyűjtemény)
- tc. — törvénycikk (törvény)
- tvr. — Törvényerejű rendelet